

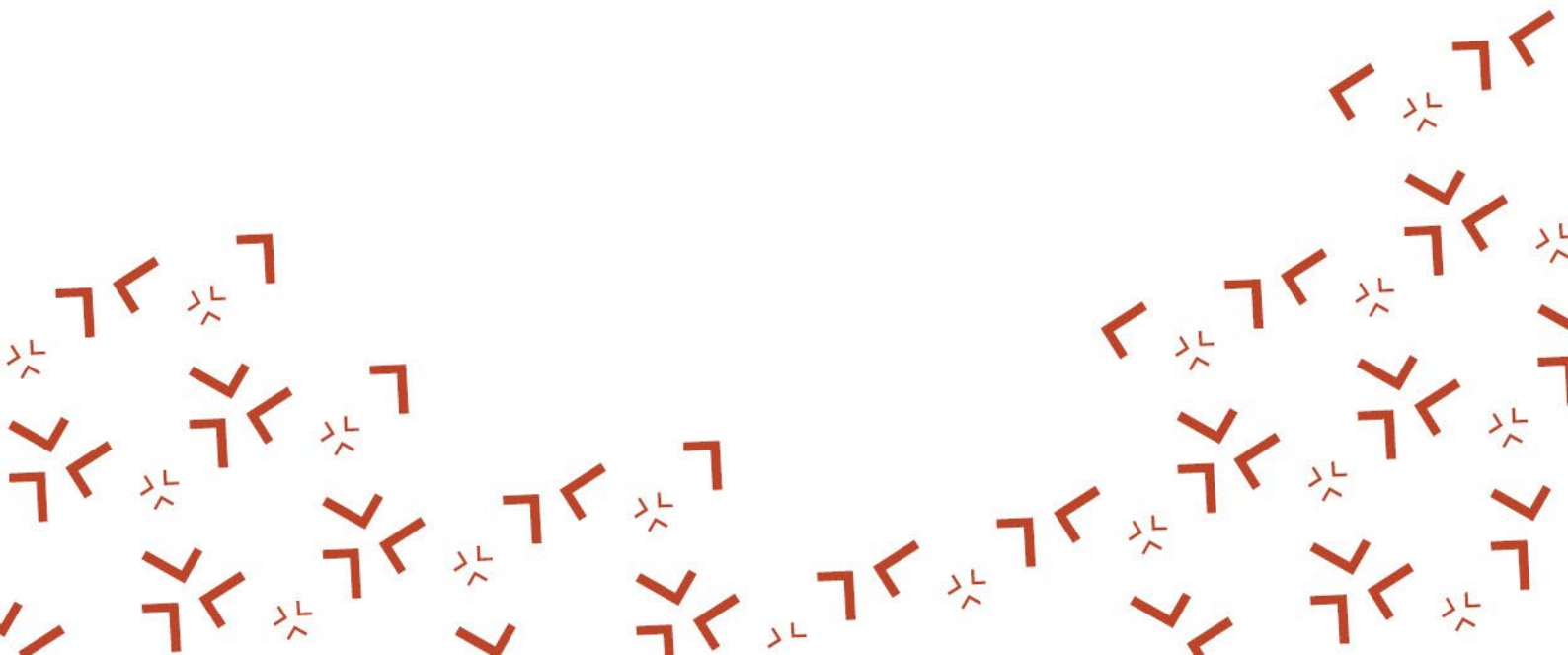
Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat saattavat poiketa alkuperäisestä julkaisusta.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Piira, V. 2025. Hyvinvointivaltiossa värähtelyjä eettisestä polarisaatiosta? Lumen – Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti. (1/2025).

URL: <https://blogi.eoppimispalvelut.fi/lumenlehti/2025/02/06/hyvinvointivaltiossa-varahtelyja-eettisesta-polarisaatiosta/>

Hyvinvointivaltiossa värähtelyjä eettisestä polarisaatiosta?

Virpi Piira, YTM, lehtori, Osallisuus ja toimintakyky -osaamisryhmä, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: hyvinvointivaltio, sosiaaliturva, ammattietiikka, polarisaatio (yhteiskuntatieteet)

Hyvinvointivaltion eettiset lupaukset

Hyvinvointivaltiomme Suomi antoi aikoinaan lainsäädännöllään lupauksen kansalaisille sosiaalisesta turvaverkosta haastavissa elämäntilanteissa. Hyvinvointivaltio käsitteenä on eettinen kannanotto valtion hyvinvointitehtävien puolesta (Julkunen 2017, 30). Lupauksen mukaisesti tarjolla on tukea läpi elämän tavoitteena kansalaisten hyvinvointi. Hyvinvointivaltio käsitteen oheen on alettu käyttää myös käsitettä hyvinvointiyhteiskunta, joka käsitteenä jakaa kansalaisten hyvinvointivastuun vanhoillista ajattelua vahvemmin kansalaisille itselleen sekä yksityiselle ja kolmannelle sektorille (Julkunen 2017, 47). Jos kansalaiset ovat lähellä pudota tai jos putosivatkin, kansalaiset voivat viimekädessä luottaa kiinniottoon tai takaisin nostoon sosiaalisen turvaverkon ja sosiaaliturvajärjestelmän avulla, jota hyvinvointivaltio ohjaa.

Jotta hyvinvointivaltio voisi pitää lupauksensa, tarvitsee se lupauksensa toimeenpanoon tekijöitä – asiantuntijoita. Suomi on koulutusinvestoinneillaan kouluttanut turvaverkon asettajien ja hyvinvoinnin tukijoiden vahvan ammattilaisten joukon sosiaali- ja terveysalalle. Verovaroin pääosin katettu koulutus odottaa investoinnilleen myös vastinetta. Odotuksena on, että ammattilaiset osaavat hoitaa koulutuksessa saamallaan osaamisella yhteiskunnassa ilmenevät kansalaisten elämää haastavat ilmiöt kuten huono-osaisuus, köyhyys ja syrjäytyminen. (Raunio 2009, 40.) Näin koulutusinvestointi muuttuu lopulta työpanokseksi valuen hyötynä takaisin

hyvinvointivaltion hyväksi. Lainsäädännössään hyvinvointivaltio on asettanut sote-ammattilaisina työskentelyyn ammattieettisiä velvollisuuksia, jotka ovat tulkittavissa samalla lupauksina ammattilaisille saada toteuttaa työtään ammattieettisten ohjeiden mukaisesti tavoitteena asiakkaiden hyvinvointi. Hyvin selkeä tiekartta labeine kaarroksineen ja onnistuessaan kaikki ovat voittajia.

Tilannekuvaus

2000-luvulle tultaessa selkeän tiekartan muotoja on jouduttu tarkistamaan. Selkeän tiekartan labeita kaarroksia tarkisteltiin jo 1990-luvun lamavuosina, mutta vuosituhannen vaihe toi mukanaan jälleen merkittäviä muutoshasteita hyvinvointivaltiolle. Hyvinvointiyhteiskunnan ammattieettiseen eetokseen vahvistui tarkennettu asiakaslähtöisyyden ja itsemääräämisoikeuden toteuttamisen periaate kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä vastuun toteuttamisen vaiheissa (Hallituksen esitys eduskunnalle ... 1999). Kansalaisten moniongelmaistuneiden elämäntilanteiden myötä oli lainsäädäntöä muutettava paremmin kansalaisia palvelevammaksi ja labeat kaarrokset muuttuivat mutkiksi. Sosiaaliturvajärjestelmän toimeenpanijoille asetettiin uusia velvollisuuksia ja hyvinvoinnin tukemiseen tehtiin uusia linjauksia (Hallituksen esitys eduskunnalle ... 2014). Lainsäädännön tarkistukset vaativat sote-ammattilaisia tarkistamaan toimintatapojaan, jotta lakimuutosten uusi henki toteutuu, määrärajoissa pysytään ja kansalaiset saavat palvelunsa oikeuksiensa mukaisesti.

Tultaessa tammikuuhun 2025 tiekartan mutkat ovat muuttuneet risteyksiksi, joiden a ilmenemismuodoista varoitellaan eri keskusteluareenoilla ja näkemykset hyvinvointivaltiosta jakautuvat (Saari 2023, 88-90). Erityisesti tässä ajassa keskustelua aiheuttaa hyvinvointivaltion on vakavat rahoitushasteet muuttuneen maailmantilanteen seurauksena. Hyvinvointia lupaavan lainsäädännön toimeenpaneminen on nyt tehtävä vähemmällä rahalla. Hyvinvointialueet tekevät johtavine viranhaltijoineen ja aluevaltuutettuineen voitavansa, jotta käytettävissä olevat resurssit riittäisivät. Alkuperäinen hyvinvointialueiden perustamistavoite kustannusten kasvun hillitsemisestä on muuttunut kurjuuden tasapuoliseksi jakamiseksi. Asiakaskeskeisyys on muuttunut tarkasteluksi palveluiden myöntämisestä tiukentuneiden kriteeristöjen mukaisesti. Sote-ammattilaiset ja -valtuutetut julkisen

vallan tehtävissään kiemurtelevat toimintansa eettisyyden ja kansalaisten oikeuksien tiedostamisensa kanssa radikaalisti vähenevien hyvinvointiresurssien maailmassa. Osa heistä on sitonut lenkkariensa nauhat jopa löyhästi ja silti juossut satasen aidat mahdollisimman kauas hyvinvoinnin tukemisen alueelta. Hyvinvointiyhteiskunnan tiekartan sääolosuhteet vaikuttavat muuttuneen epävakaaiksi.

Polarisaation värähtelyjä ilmassa

Hyvinvointivaltio on ajautumassa vastakkainasetteluun sen hyvinvointitehtävän toimeenpanijoiden kanssa. Syytä tälle vastakkainasettelulle voidaan tarkastella polarisaatiokäsitteen avulla. Polarisaatio on ilmiö, jossa jokin jakautuu kahteen vastakkaiseen ryhmään jostain asiatekijästä johtuen. Tässä asiayhteydessä se on hyvinvointivaltio versus hyvinvoinnin tekijät. Ilmiöissä on aina polarisaatiota ja sitä tarvitaan kriittiseen keskusteluun, mutta yhteiskunnallisesti polarisaatio voi olla jopa vaarallinen ilmiö, jos ilmiökentän vastakkainasettelusta kertova polarisaation värähtelyn suunta on liian radikaali. (Attias 2018.) Vastakkainasettelu nousee erityisesti virka- ja ammattieettisistä periaatteista suhteessa hyvinvointivaltion lainsäädäntöön ja lainsäädännön toimeenpanoon annettuihin resursseihin. Värähtelyt eettisyyden ja lainsäädännön sekä toimeenpanon ja resurssien välillä vaikuttavat olevan polarisaation kaltaisia.

Hyvinvointivaltio antaa pääasiassa rahoituksen hyvinvointialueiden itsehallinnolliseen toimintaan. Tämän rahoituksen avulla niiden vastuulle on asetettu sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäminen. Aluevaltuusto ja aluehallitus käyttävät ylintä päätösvaltaa hyvinvointialueella toimien tiiviissä yhteistyössä hyvinvointialuejohtajan ja muiden johtavien viranhaltijoiden kanssa. He kaikki toimivat virkavastuulla tehtävissään ja tavoittelevat toiminnassaan velvoittavan lainsäädännön noudattamista virkaeettiset periaatteet huomioiden. Lainsäädännön ja annettujen resurssien kohdentamisen sekä virkaeettisen toiminnan välillä on kuitenkin vastakkainasettelun sävyjä. Käytössä olevilla resursseilla vaikuttaa olevan mahdotonta toteuttaa laajaa lainsäädännön tehtävää virkaeettisesti kestäväällä tavalla ja jopa laittomuuksia joudutaan tietoisesti tekemään. Esimerkiksi Lapin hyvinvointialueen aluehallitus joutui valitsemaan kumpi olisi vähäisempi rikos – lykätä vaatimusta alijäämien kattamisesta

vai jättää noudattamatta kansalaisten perustuslaillista oikeutta saada palveluja. (Talvensaari 2024.)

Hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalvveluiden järjestäminen toimeenpannaan sosiaali- ja terveystalvveluiden työntekijöiden sekä yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen palvelujen avulla. Päätösvalta palveluiden myöntämisestä on perinteisesti ollut virkamääräyksellä työskentelevän ammattilaisen. Päätöksenteossa ja toteuttamisessa työntekijää sitovat ammattieettiset periaatteet ja lainsäädäntö. Lisäksi viranomaisen päätöksenteko voi pitää sisällään myös yksilökohtaista lainsäädäntöön perustuvaa harkintaa tilanteen niin vaatiessa. Tämä päätösvalta on kohdistunut hyvinvointialueen oman palvelutuotannon sekä yksityisten palveluntuottajien järjestämiin palveluihin. Hyvinvointialueet ovat muuttaneet ostopalveluiden päätöksentekoprosessia delegoimisäänöllään niin, että palvelujen hankintaoikeudet on viety viranomaiselta asiakasohjausryhmille. Esimerkiksi lapsiperhesosiaalityössä ja lastensuojelussa perhekuntoutus- ja tukiperhepalveluiden hankintaoikeus on siirretty delegoimisäänön nojalla viranhaltijalta vastuuyksikön päällikkötasolle. Tällainen toiminta on juridisesti epäselvää ja ammattieettisesti arveluttavaa, sillä toiminnan perustelu vaikuttaa olevan pääasiassa kustannusten kasvun hillintään liittyvää (Heikkinen 2024). Toiminnasta tulevaa vaikutelmaa polarisaation värähtelystä on mahdotonta välttää.

Hyvinvointivaltio on työturvallisuuslainsäädännöllään asettanut vaatimuksia työnantajille suhteessa henkilöstöönsä. Hyvinvointialueet ovat työnantajan roolissa ja tällöin niiden on huolehdittava, että työn kuormitustekijöitä tulee välttää ja vähentää (Työturvallisuuslaki 2002/738 § 25). Polarisaation värähtelyjä on kuitenkin ilmassa, sillä Talentian työolobarometriin vuonna 2024 vastanneista 73 % koki henkisen tai eettisen kuormituksen liian suurena (Nurmela 2024, 58). Tämä kuormitus näkyi heidän työssään vähintään viikoittain. Työturvallisuustekijät tuntuvat monesti työntekijästä lupaukselta ja inhimillistä on, että lupauksen pitämättömyys tuntuu pettymykseltä tai olo petetyltä. Vastakkainasettelua lupauksen ja todellisuuden välillä on havaittavissa, sillä polarisaatio on dynamiikaltaan myös vaistomainen tunnereaktio (Attias 2018). Onko siis ihme, että osa heistä harkitsee jopa alanvaihtoa (Nurmela 2024, 28)?

Yritykset ja säätiöt yksityisesti rahoitettuina sekä järjestöt pääosin julkisesti rahoitettuina ovat täydentäneet julkisia palveluja. Yksityisten sosiaali- ja

terveyspalveluiden tuottajien määrä on kasvanut erityisesti ajalla, jolloin hyvinvointivaltion sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämismäärä oli kunnilla (Närkki 2019). Kolmannen sektorin palveluntuotantoa on kasvatettu tuolloin kahdesta syystä – palvelun lakisääteisen kysynnän ja tarpeen sekä elinvoiman ja työllisyyden vuoksi. Hyvinvointivaltion tiekartan sääolosuhteissa on kuitenkin tapahtunut radikaali heikennys, sillä valtiontalouden säästötoimien vuoksi järjestöavustukset ovat pienentyneet (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024) ja hyvinvointialueet ovat säästösyistä karsineet ostopalveluiden hankintaa (Vigeli 2023). Hyvinvointivaltio on toiminnallaan ajanut kolmannen sektorin toimijat ja työntekijät jopa perheineen tilaan, jossa hyvinvointi heikkenee ja hätää asiakkaiden sekä henkilökohtaisen hyvinvoinnin areenoilla ilmenee (Kalliosaari 2024).

Kuinka estää eettinen polarisaatio?

Olisiko eettinen polarisaation värähtelyt vaimennettavissa sivistyksen avulla? Sivistystä käsitteenä voidaan määritellä yhteiskunnallisen tilanteen huomioimisena omassa vastuullisessa toiminnassa. Tällöin ihminen edistää yhteiskunnan toimintaa ei pelkästään kritisoimalla sitä, vaan esittämällä myös ratkaisuja viheliäisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Viheliäiset ongelmat ovat kompleksisia sekä vaikeasti määriteltävissä ja ratkaistavissa olevia yhteiskunnallisia ongelmia. (Moilanen 2021.) Mielestäni hyvinvointivaltiossa ilmenevät eettisen polarisaation värähtelyt ovat tämän ajan yksi yhteiskunnan viheliäinen ongelma.

Jotta voisimme estää eettisen polarisaation värähtelyjen kasvun ja muuttumisen yhteiskunnalle vaaralliseksi, tarvitsemme hyvinvointivaltion ja hyvinvointialueiden ihmisen välillä realiteettidialogia, jonka tavoitteena on yhteisymmärrys. Tarvitsemme realiteettidialogia, joka avaa keskustelijoille sitä, miksi polarisaation värähtelyjä aikaansaavia ratkaisuja ja päätöksiä on tehty. Tämän ohien tarvitsemme realiteettidialogia, jossa on myös tilaa ratkaisuihin ja päätöksiin liittyville inhimillisille kokemuksille ja tuntemuksille. Kokemusten ja tuntemusten kuuleminen osana yhteiskunnallisesta tilasta kerrottua faktatietoa tuo mukaan myös sen aidon toisia keskustelukumppaneita arvostavan sävyn. Polarisoitumiskehitykseen ei vaikuteta pelkästään faktoilla, vaan kyse on myös siitä, miltä asiat tuntuvat (Attias 2018).

Olellainen osa tätä realiteettidialogin yhteisymmärrystavoitteen saavuttamista on jokaisen yksilön oma ammatillinen asenne ja edustamansa ammattiryhmän ammattieettinen identiteetti – miksi minä teen työtäni ja mikä on ammatillinen roolini tässä yhteiskunnassa? Sosiaalihoolto edistää sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia sekä toteuttaa yleis- ja erityislainsäädännön mukaisia sosiaalihoillon tehtäviä ja palveluja. Terveydenhoolto edistää ja ylläpitää väestön terveyttä, hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä ja sosiaalista turvallisuutta sekä kaventaa terveyseroja. Molemmat toteuttavat työtehtäviään suomalaisessa yhteiskunnassa perustuen kansalliseen ja kansainväliseen lainsäädäntöön. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024a, Sosiaali- ja terveysministeriö 2024b.)

Täten, vaikka realiteetit tämän ajan yhteiskunnassa ovat haastavat, ammatillinen rooli on ja pysyy. Rooli on, kuten aina ennenkin, tehdä työtä kulloinkin vallitsevissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa kulloinkin annetuilla resursseilla ammattieettisesti parhaalla mahdollisella tavalla. Vastuu kokonaisuudesta ei ole yksittäisen ammatilaisen, sen vastuun kantaa hyvinvointivaltio. Se, mitä me voimme jokainen ammattieettisesti toimivina ammatilaisina tehdä, on toimia sivistyneen ihmisen periaattein tehdessämme ammatitehtävämme mukaista työtämme ammattieettisesti kestäväällä tavalla tavoitteena edistää kansalaisten hyvinvointia näissä vallitsevissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa ja tämän aikamme hyvinvointivaltiossa. Tiekartan piirtäjän roolissa olevan hyvinvointivaltion vastuulla on aloittaa suunnitelmallinen koko hyvinvoinnin tukemisen alueen realiteettidialogi, jotta polarisaation haitallisesti vahvistuvaa värähtelykehitystä voitaisiin vaimentaa. Hyvinvointivaltion roolia voidaan verrata organisaation johtajan rooliin ja silloin, jos organisaation henkilöstö ja työntekijät lähtevät, on se lopun merkki (Lehtonen, Saarni, Kinnunen & Kinnunen 2023, 22) ja tällöin polarisaatio on täydellinen.

Lähteet

Attias, M. 2018. Oikein käyty dialogi purkaa polarisaatiota. Viitattu 30.1.2025.
<https://www.sitra.fi/artikkelit/oikein-kayty-dialogi-purkaa-polarisaatiota/>.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihoillon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihoollolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi 137/1999. Viitattu 28.1.2025.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1999/19990137#idm46263582560400>.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi 137/1999. Viitattu 29.1.2025. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>.

Heikkinen, A. 2024. Talentian ammattieettisen lautakunnan käsittely 19.1.2024. Viitattu 28.1.2025. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2024/02/talentian_ammattieettisen_lautakunnan_kasittely_19012024_asiakasohjaus.pdf.

Kalliosaari, K. 2024. Pirhan ohjeistuksen seuraus: Hoivafirmalla yhtäkkiä noin 100 paikkaa tyhjiillään, yrityksiltä kovaa kritiikkiä. Tyrvään sanomat. Viitattu 28.1.2025. <https://www.tyrvaansanomat.fi/uutiset/art-2000010465108.html>

Lehtonen, O., Saarni, S., Kinnunen, J., Kinnunen, M. & Alma Talent. 2023. Johtaminen hyvinvointialueella: Miten ratkaista henkilöstöpula? Helsinki: Alma Talent.

Julkunen, R. 2017. Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 28.1.2025. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55748/978-951-39-7146-5.pdf?sequence=1>.

Moilanen, A. 2021. Kuinka sivistys tulisi tänä päivänä ymmärtää? Viitattu 28.1.2025. <https://www.sitra.fi/blogit/kuinka-sivistys-tulisi-tana-paivana-ymmartaa/>.

Nurmela, S. 2024. Talentia – työolobarometri. Viitattu 28.1.2025. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2024/03/talentia_tyoolobarometri_2024_yhteenvedo.pdf.

Närkki, A. 2019. Yksityiset sosiaalipalvelut vastaavat kuntien kysyntään. Viitattu 28.1.2025. <https://www.hyvinvointiala.fi/yksityiset-sosiaalipalvelut-vastaavat-kuntien-kysyntaan/>.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Saari, J. 2023. Hyvinvointivaltion mahdollisuudet murroksessa. Yhteiskuntapolitiikka 88(2023):1. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146112/YP2301_Saari.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024a. Järjestöavustukset pienentyvät osana valtiontalouden säästöjä. Viitattu 28.1.2025. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/jarjestoavustukset-pienentyvat-osana-valtiontalouden-saastoja>.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024c. Sosiaalipalvelut. Viitattu 30.1.2025. <https://stm.fi/sosiaalipalvelut>.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024b. Terveyspalvelut. Viitattu 30.1.2025. <https://stm.fi/terveyspalvelut>.

Talvensaari, L. 2024. ”Tässä joudutaan miettimään, mitä lakia rikotaan” – Laphan johdon mielestä hyvinvointialueet on ajettu tilanteeseen, joka ei ole oikeusvaltiossa hyväksyttävä. Lapin Kansa 5.12.2024.

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738. Viitattu 28.1.2025.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>.

Vigelius, E. 2023. Ostopalveluista karsiminen ei ole säästökeino. Viitattu 28.1.2025.
<https://www.hyvinvointiala.fi/ostopalveluista-karsiminen-ei-ole-saastokeino/>.